

Padělek deskové vady "krátká příčka" u hodnoty 125 h TGM 1920, a co z toho vzešlo

Čas od času některý čtenář Filatelie napíše do redakce, proč častěji nezařadíme články o padělcích ke škodě sběratelů, popřípadě i o práci znalců vůbec. A je to pravda. Odjakživa přece každý pořádný filatelistický časopis musí mít svou znaleckou hlídku, ve které vážení znalci se zdviženým prstem varují sběratele před nebezpečími, která jim hrozí od rafinovaných padělatelů. Výjimkou nemůže být ani Filatelie, a tak i my se vás budeme snažit seznamovat s případy, s nimiž se jako znalci Filatelistické zkušebny setkáváme. Nakonec je to náš denní znalecký chleba a navíc - některé z nich jsou nejen zajímavé, ale i poučné. Rozhodně to ale nebudeme dělat se zdviženým prstem, a už vůbec vás nehodláme strašit - naši snahou naopak bude vyvodit z každého popisovaného případu alespoň malé poučení, a pokud to půjde, najít na něm i nějakou světlejší stránku.

FRANTIŠEK BENEŠ

Pro dnešek začneme třeba případem padělku oblíbené a ceněné deskové vady krátká příčka na známce 125 h z emise 70. narozeniny prezidenta T. G. Masaryka z roku 1920, Pof. č. 140. Tato známka, zhotovená knihtiskem podle předlohy M. Švabinského, byla vydána jako výplatní, ale nese i jisté prvky známky příležitostné (emise byla vydána k prezidentově jubileu). Pro úplnost dodejme, že má modrou barvu a řádkové zoubkování 13 $\frac{3}{4}$, ale jako nevydaná se vyskytuje i nezoubkovaná; jako nevydanou označujeme i její vzácnější (a populárnější) světle modrou - tzv. ultramarínovou - barevnou variantu, která se vyskytuje rovněž jako zoubkovaná i nezoubkovaná.

Známka a její studium

Známka vyšla (přesněji byla zjištěna v oběhu) 23. 9. 1920, tedy o více než půl roku později než dvě další - i když nominálně vyšší - hodnoty téže emise, nyní však katalogy tradičně řazené nikoliv podle data vydání, ale vzestupně podle nominálních hodnot. Nedlouho po vydání známky u ní sběratelé rozpoznali dvě varianty tloušťky číslic v hodnotovém údaji, které označili jako typy, a dále výraznou deskovou vadu - kratší příčku číslice 2 v hodnotovém údaji, nacházející se na 80. známkovém poli druhé tiskové desky. Mezi specializovanými sběrateli známka tradičně patří

1. Známka 125 h vydaná v roce 1920 v rámci emise k 70. výročí narození prezidenta republiky T. G. Masaryka.

2. Silnější a slabší číslice hodnotového údaje - půl století označované jako I. a II. typ.

k oblíbeným položkám knihtiskového období československé známkové tvorby.

K jejímu studiu napomohla skutečnost, že náklad (17,59 milionu kusů) nebyl v době platnosti (do 31. 1. 1923) vyprodán a známka byla filatelistickou přepážkou pošty prodávána ještě ve druhé polovině 30. let. V této souvislosti je však pozoruhodné, že přes snadnou dostupnost archového materiálu ještě v roce 1935 (tedy 15 let po vydání známky) uvádí znalci E. Hirsch a J. Fraňek ve své publikaci Československé známky /1/ nesprávný údaj - „Z velkého počtu předložených nám archů, v nichž se tato tisková vada (krátká příčka - pozn. aut.) vždy opakovala na stejném místě, lze s určitostí soudit, že bylo k tisku použito jen jedné desky.“

Ve skutečnosti bylo k tisku známky použito dvou tiskových desek, jak správně uvádí Monografie čs. známek z roku 1971 /2/. Obě byly zhotoveny shodným postupem z původního bloku 25 (5 x 5) zvětšených předloh (černých tisků), který byl ofotografován a pomocí (skleněného?) negativu z něj bylo fotochemicky (leptáním) zhotoveno osm velkých (pětatvacetiznámkových) štočků - částí budoucích tiskových desek, které byly složeny po čtyřech do dvou tiskových desek, sestavených do společné tiskové formy /3/.

U jedné z těchto desek (literaturou označované jako TD 2) došlo na 80. známkovém poli k poškození dolní části číslice 2 v hodnotovém údaji, která je výrazně kratší, než je tomu u ostatních 199 známkových polí obou desek.

4. Detail standardní a zkrácené příčky číslice 2 v hodnotovém údaji.

U jedné z těchto desek (literaturou označované jako TD 2) došlo na 80. známkovém poli k poškození dolní části číslice 2 v hodnotovém údaji, která je výrazně kratší, než je tomu u ostatních 199 známkových polí obou desek.

I monografie /2/ u známky rozlišuje tlustší a tenčí číslice hodnotového údaje, které označuje jako typy, u nichž uvádí - „Při leptání tiskové desky vyšly v její levé horní čtvrtině hodnotové 125 podstatně tenčí než u známek ve zbývajících částech archu.“ Tato i další formulace přitom ukazují, že správný údaj o dvou použitých tiskových deskách byl do textu monografie vložen bez jakéhokoliv vztahu k ostatním uváděným skutečnostem, protože jinak se tu hovoří jednoznačně o tiskové desce v jednotném čísle a v podstatě je tak přejímáno tradované nesprávné Hirschovo a Fraňkovo tvrzení o desce jediné. To dobře ukazuje další věta v monografii - „Desková vada, krátká příčka hodnotové číslice 2 se nalézá na 80. poli tiskové desky.“

Obě citovaná tvrzení monografie jsou přitom nesprávná. Výrazně tenčí číslice u známek v levém horním

3. Známka s deskovou vadou - krátká příčka - pocházející z 80. známkového pole 2. tiskové desky.

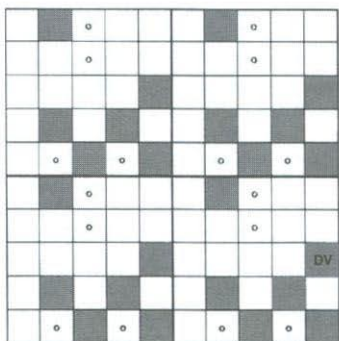
čtvrtarchu se vyskytují pouze u jedné z obou tiskových desek (pozdější literaturou označené jako TD 2 a obsahující známku s DV krátká příčka), zatímco u druhé tiskové desky (TD 1, bez DV krátká příčka) jsou rozdíly v tloušťce číslic mnohem menší, a pokud jsou vůbec rozpoznatelné, v přepážkovém archu se nepravidelně střídají. Druhé tvrzení monografie, že se DV krátká příčka nachází na 80. ZP, platí jen pro jednu z použitých TD, na druhé se na tomto poli nachází známka bez deskové vady.

V roce 1975 ve svém článku ve Filatelii /3/ v tomto smyslu tvrzení monografie poopravil A. Šnoflák; v připojeném lektorském stanovisku F. Žampach označil dosavadní rozlišování typů podle slabších a silnějších číslic „jako neudržitelné“ a navrhl je považovat za pouhé deskové nedokonalosti. Namísto toho jako typ navrhl rozlišovat přerušovanou a nepřerušovanou linku v levé části rámečky vedle portrétu prezidenta. Tímto způsobem známku uvádí a Specializovaná příručka z roku 1988 /4/ a později vydaná literatura.

5. Nepřerušovaná a přerušovaná linka v levé části ozdobného rámečky, označovaná nyní jako I. a II. typ.

Nově zavedené typy se na přepážkových arších pocházejících z obou tiskových desek vyskytují vždy na stejných známkových polích; rozdělíme-li archy na čtvrtiny, jsou tyto čtvrtarchy z hlediska umístění známek I. a II. typu identické. To je přirozeným důsledkem použitého výrobního postupu, v němž byl výchozí předlohou pětadvacetiblok černých tisků sestavených v pěti řadách o pěti kusech. Představíme-li si kterýkoliv rohový čtvrtarch (5 x 5 známek) jakéhokoliv přepážkového archu jako samostatnou jednotku, nacházejí se známky II. typu v první řadě na 2. poli, v třetí řadě na 5. poli, ve čtvrté řadě na 2. a 4. poli a v páté řadě na 3. a 5. poli, na ostatních polích se nacházejí známky I. typu (každý rohový čtvrtarch je tedy složen z 19 známek I. typu a 6 známek II. typu). Z vyobrazení vyplývá, že uspořádání typů je v pravé dolní části každého čtvrtarchu šachovnicové, což může napovídat, že původní pětadvacetikusová sestava černých tisků mohla být (alespoň v popsaném místě) sama sestavována nikoliv jen z jednotlivých tisků, ale i z jejich dvojic či větších bloků (jak je naznačeno i v /3/).

6. Rozmístění známek I. a II. typu v přepážkovém archu (shodné u archů pocházejících z obou tiskových desek), s uvedením 80. ZP s DV krátká příčka (pouze na PA pocházejících z 2. TD) a s vyznačením podtypu navrhovaných v /5/.

Na 80. známkovém poli každého přepážkového archu se

vždy nachází známka II. typu, v případě přepážkového archu pocházejícího z 2. tiskové desky pak s deskovou vadou krátká příčka.

7. Detail límce košile TGM bez tečky a s tečkou, která je v /5/ navrhována u známky I. typu jako podtyp.

V loňském roce uvedli K. Paděra a B. Paleček ve Filatelii /5/ návrh na zavedení podtypu u známky I. typu (nepřerušovaná linka), spočívajícího v tečce na dolním okraji límce košile T. G. Masaryka. Pravidelně se opakující umístění známek s touto tečkou v přepážkových arších pocházejících z obou tiskových desek odpovídá už dříve popsanému způsobu jejich vzniku.

V literatuře /např. 3, ale i 6, 7 a 8/ byla popsána řada výraznějších deskových vad a dokonce i několik retuší, nacházejících se na některých známkových polích; v důsledku použité (poměrně jednoduché) tiskové techniky - knihtisku - však lze prakticky na každém z dvou set známkových polí (2 TD po 100 ZP) nalézt jeden či více různě výrazných (nezřídka drobných) charakteristických znaků, podle nichž, obdobně jako např. u emise Hradčany, lze jednotlivá pole identifikovat.

Z uvedených skutečností by se tedy mohlo zdát, že známka 125 h TGM 1920¹⁾ je dostatečně prozkoumána a specializované sběratele i znalce už jenom těžko může něčím překvapit.

Padělek

V minulých dnech mi však jako znalci byla předložena neupotřebená svěží známka 125 h TGM 1920 s deskovou vadou krátká příčka, u níž jsem po prohlídce musel konstatovat, že jde o padělek vzniklý odstraněním (vyškrábáním) tiskové barvy v části příčky hodnotové číslice. Na tom by nebylo nic zvláštního - kdyby známka nebyla označena znaleckými značkami dvou významných znalců ČSR²⁾, s přídavnou značkou „krátká příčka“, a nebyl k ní dokonce připojen fotoatest (vystavený v květnu letošního roku) s textem „Tato známka má tzv. krátkou příčku u číslice '2' - je p r a v á.“ S tímto ověřením byla známka prodána na jedné aukci za cenu 4.000 korun. Nový majitel známku spolu s fotoattestem přinesl pro jistotu na kontrolu do

8. Známká s padělanou DV krátká příčka.

1) A samozřejmě i stejná známka s přetiskem z emise ČerVENÝ KŘÍŽ 1920, Pof. č. 172.

2) Pro účel tohoto článku není podstatné, kteří znalci to konkrétně byli, proto se spokojme s tím, že jde o jednoho již ne-žijícího a jednoho žijícího znalce, přičemž oba jsou tradičně řazení mezi nejvýznamnější experty v oboru zkoušení pravosti známek ČSR I. Nicméně veškeré podklady, vážící se k popisovanému padělků, tzn. příslušnou fotodokumentaci přední i zadní strany známky a rovněž kopii zmíněného fotoattestu, jsem pro případné ověření tvrzení uvedených v článku předal do archivu redakce Filatelie.

Filatelistické zkušebny Domu filatelie, kde mi ji předložil k ověření.

Na první pohled známka nevypadala nijak podezřele - byla II. typu (přerušená linka), na kterém se desková vada vyskytuje, a povrch papíru v místě zkrácení příčky nebyl zjevně poškozený. Na zadní straně známky byly otištěny dvě znalecké značky a dále značka přidavná. Při prohlídce jsem však zjistil, že obraz předložené známky neodpovídá známkovému poli, na němž se nachází uvedená desková vada. Odlišná byla například tloušťka číslic hodnotového údaje - pravá známka s deskovou vadou pochází z pravé dolní čtvrtiny přepážkového archu tištěného 2. tiskovou deskou, v němž mají známky v levé horní čtvrtině PA číslice slabé a známky v ostatních třech čtvrtinách PA číslice silné. Pravá známka s deskovou vadou by tedy měla mít číslice hodnotového údaje silné, zatímco známka předložená je měla slabé. Na předložené známce scházely i další kontrolní znaky, podle kterých lze určit 80. známkové pole druhé tiskové desky - například malá tečka za jménem autora známky a další charakteristické detaily, které popisují v závěru tohoto článku. Ani délka zkrácení příčky neodpovídala originálu - na předložené známce byla o něco kratší.

9. Detail padělané známky s pravou částí příčky u číslice 2 odstraněnou vyškrábáním (vlevo) a detail pravé známky s deskovou vadou krátká příčka (vpravo); uprostřed je detail obrazu padělané známky s čárkou ve špičce límce - jedním z kontrolních znaků ZP 32/2.

Při podrobnější prohlídce pod silnějším zvětšením a při bočním osvětlení (binokulární mikroskop Olympus s nastaveným třiceti- a šedesátinásobným zvětšením) jsem pak konstatoval, že příčka byla zkrácena vyškrábáním (nutno říci, že velmi dobfé), přičemž papír známky byl ztenčen jen nepatrně a jeho povrch byl v místě zásahu následně upraven tak, že se svou povrchovou strukturou, vzhledem a leskem téměř nelišil od svého nepoškozeného okolí, a to i při běžně používaném desetinásobném zvětšení.

Pro úplnou jistotu jsem předloženou známku identifikoval - jde o známku ze 32. ZP z 2. TD, charakteristickou např. drobným bodem vedle pravého dolního rohu obrazu známky a drobnými detaily ve jménu autora, v límcí košile či v uchu TGM. Na tomto známkovém poli se shodou okolností nachází i drobná čárka, ležící v místě bodu navrhovaného v /5/ jako podtyp I. typu a označovaná autory /5/ nikoliv jako podtyp (byť se mu podobá a má s ním nepochybně souvislost), ale jako desková vada (nachází se vždy pouze na dvou čtvrtarších každého přepážkového archu).

Tím bylo nade vše pochybnost prokázáno, že předložená známka nepochází z 80. známkového pole 2. tiskové desky, a nemůže se tedy na ní nacházet desková vada krátká příčka, jak byla ověřena dvěma znalci a popsána ve fotoatestu, z čehož vyplývá, že výrok obou znalců je mylný.

Stále je co objevovat

Při této příležitosti jsem alespoň zběžně prohlédl i ostatní pole přepážkových archů pocházejících z obou tisko-

vých desek a přitom jsem našel další, dosud nepopsané drobné odchylky (čárky a body), pravidelně se opakující ve všech čtvrtinách PA z obou TD, které by si (obdobně jako bod popisovaný v /5/) rovněž mohly činit nárok na označení podtyp či dokonce typ. Za všechny uvedme alespoň bod, resp. čárku v ploše límce košile, ležící mezi první a druhou linkou zdola a nacházející se na třetím poli čtvrté řady každého čtvrtarchu z obou tiskových desek - tedy na 33., 38., 83. a 88. ZP, či slabší a nedotažené šrafy na tváři vpravo („bílá“ tvář) na 1. poli 4. řady každého čtvrtarchu z obou TD - tedy na 31., 36., 81. a 86. ZP.

10. Bod, resp. čárka nacházející se v ploše límce košile, ležící mezi první a druhou linkou zdola a nacházející se na třetím poli čtvrté řady každého čtvrtarchu z obou tiskových desek - tedy na 33., 38., 83. a 88. ZP, a slabší a nedotažené šrafy na tváři vpravo („bílá“ tvář) na 1. poli 4. řady každého čtvrtarchu z obou TD - tedy na 31., 36., 81. a 86. ZP.

To naznačuje, že známka 125 h TGM 1920, přes bezmála osmdesát let od svého vydání a zdánlivou značnou probádanost, doposud skýtá velký prostor pro výzkum a badatelům nejspíš ještě zdaleka neodkryla všechna svá tajemství. S trochou nadsázky se pro ni dá použít vzletný slogan - najdi si (na ní) každý svůj odlišný typ, podtyp či alespoň deskovou vadu, nález publikuj a zapiš se tak (alespoň drobným písmem) do historie naší specializované filatelie!

Znalci...

Tímto konstatováním bychom nyní mohli skončit; mějme však ještě trochu trpělivosti a pokusme se dobrat odpovědi na otázku - jak se mohlo stát, že dva renomovaní znalci ověřili takovýto padělek, přičemž jeden z nich na známku vystavil dokonce fotoatest?

Předně je třeba říci, že padělatel byl buď slušně informovaný v otázkách specializace této známky, nebo měl prostě štěstí - v každém případě si pro padělání vybral známku vzácnějšího II. typu, tedy stejného, jakého je i pravá známka s deskovou vadou. Důvodem výběru právě tohoto exempláře mohl být i nahodilý částečný nedotisk či spíše slabší tisk v dolní části číslice 2, čemuž by mohly nasvědčovat jednak menší bílé skvrny v ploše všech tří číslic hodnotového údaje padělku a jednak jen nepatrné ztenčení papíru známky v místě vyškrábané tiskové barvy. Obě tyto skutečnosti - známka II. typu a jen nepatrné poškození v místě padělatelova zásahu - pak nejspíš ukořelily pozornost znalců a ti známku označili jako pravou.

Popsaný případ nám však ukazuje, že při ověřování pravosti této deskové vady se není možno spoléhat jen na tato dvě hlediska - zdánlivě nepoškozený povrch papíru v místě zkrácení příčky a odpovídající typ, ale je třeba bezpečně identifikovat známkové pole, na němž se desková vada nachází (obdobně jako u jiných knihtiskových známek, např. hodnoty 500 h Hradčany I. typ spirály pocházející z /druhé/ tiskové desky s převažujícími známkami II. typu, či hodnoty 40 h Osvobozená republika II. typ pocházející z tiskové desky s převažujícími známkami I. typu).

V dosavadní literatuře však popis konkrétních charakteristických znaků tohoto pole chybí, protože se autoři spokojovali s konstatováním, že se na něm nachází

11. Kontrolní znaky pro identifikaci ZP 80/2.

Na celém nákladu:

1. Zkrácená příčka. 2. II. typ (přerušená linka). 3. Silnější hodnotové číslice. 4. Tečka těsně za slovem ŠVABINSKÝ, u raných tisků (a u zkusmých tisků a známek v ultramarínové barvě) obvykle stojící samostatně, u pozdějších tisků spojená s dolní částí písmene Ý. 5. Dlouhá a krátká 3. a 4. vodorovná čárka vlevo pod bílým břevnem. 6. Charakteristická poškození dolních dvou linek nad hodnotovým údajem.

Na části nákladu (pozdější tisky):

7. Oblouček pod pravým dolním rohem obrazu známky. 8. Přerušená linka pozadí (někdy s tečkou v tomto přerušení). 9. Bílá skvrna vlevo na límcí kabátu.

zmíněná desková vada. Jak jsme si však ukázali, je takový přístup nedostatečný, a proto jsem na něm vyhledal a ověřil několik kontrolních znaků, které sběratelům a znalcům umožní toto známkové pole (80/2) přesně identifikovat.³⁾

Všechno špatné je pro něco dobré

Můžeme si z uvedeného příkladu vyvodit nějaké poučení? Ale jistě! Například se (zase) ukázalo, že i znalci jsou jen lidé, a mohou se tedy zmýlit.⁴⁾ To je důležitá zpráva pro mnohé sběratele, kteří se nemohou zbavit přesvědčení, že otázkám pravosti nemohou sami nikdy dobře porozumět, a tak se musí spolehnout jen na názor znalce. To je nesmysl. Právě naopak - ve většině případů je nejlepší ze všeho snažit se proniknout do problematiky sbíraných známek sám. Pak totiž pro nás filatelie nebude jen bezmyšlenkovitým vylepšováním políček alba, ale úžasným dobrodružstvím, při kterém nám vlastními silami dosažené poznání nahradí daleké cesty, o kterých jsme kdysi snili, obohatí nás o vědomosti, které jsou jen a jen naše, a i při tom nejdrobnějším úspěchu, který se po klopotném úsilí dostaví, se nám z mozku do krve vyplaví látka jménem endorfin, která nás zalije hřejivým pocitem štěstí.⁵⁾

Opět se tedy ukázalo, že všechno špatné je pro něco dobré. Padělateli se sice podařilo oklamat dva znalce, ale jeho úspěch byl jen dočasný. A v důsledku zkoumání, ke kterému došlo vlastně právě díky jeho výtvaru, se nám nakonec podařilo posunout poznání známky 125 h TGM 1920 zase o kousek dál.

V životě je hezké, že si skoro vždycky můžeme vybrat, jak se na věci dívat - necháme se omylem dvou znalců znechutit, nebo se budeme radovat z toho, že nám ve svém důsledku napomohl k dalšímu poznání, díky jemuž se příště řada sběratelů už tak snadno napálit nenechá? Co se mě týče - já jsem rozhodně pro tu druhou možnost!

LITERATURA:

- Hirsch, E., Franěk, J.: Československé známky. F. Borový, Praha 1935, str. 209.
- Monografie čs. známek. 2. díl. POFIS, Praha 1971, str. 151.
- Šnoflák, A.: Několik poznatků k známce 125 h, Pof. 140. Filatelie 12, 1975, str. 366.
- Příručka pro sběratele čs. poštovních známek. NADAS, Praha 1988, str. 50.
- Paděra, K., Paleček, B.: Dvě varianty prvního typu známky T.G. Masaryk - 125 h, Filatelie 1, 1998, str. 18.
- Chvalovský, J.: T. G. Masaryk 125 hal. vady a retuše. Studijní filatelistické příručky společnosti sběratelů čs. knihtiskových známek SČF, 14, 1991.
- Ryvola, Z.: Dodatek ke studii J. Chvalovského T. G. Masaryk 125 hal. vady a retuše. Soukromý tisk.
- Bayer, R.: Čs. známka Pof. 140. Filatelie 191, 1975, str. 581.

3) A to je, podle mého názoru, také správná cesta pro znalce a badatele - při publikování svých poznatků věnovat více pozornosti pravým známkám a ukazovat tak specializovaným sběratelům cestu k možnosti jejich identifikace vlastními silami, a méně se věnovat detailnímu popisování padělků, z něhož stejně obvykle nejvíc těží zase jen padělatelé, kteří na jeho základě mohou své výrobky pohodlně dále vylepšovat, aby tím snadněji oklamali sběratele.

4) I to je třeba mít na paměti při nákupu jakékoliv dražší, byť ověřené známky! A když už jsme u peněz - není ověření jako ověření; než tedy sběratel vydá jakoukoliv částku, měl by se zamyslet nad zárukami, které mu dává prodávající, především nad zárukou pravosti - to znamená, kdo známku zkoušel, jakou má pověst, zda je ochoten (a schopen!) nahradit případnou škodu, pokud by se dodatečně ukázalo, že známka je falešná, jestli se to tomuto konkrétnímu znalci ještě nestalo, nebo zda se mu to naopak stává často, a podobně. Já vím, že se takové informace neshánějí snadno - od dob hašteřivého Ervina Hirsche a nedůtklivého Rudolfa Gilberta, kteří na sebe v Tribuně filatelistů a Českém filatelistovi ve třicátých letech útočili bez všech servítek, se nám vztahy znalců značně uhladily a než by si mezi sebou veřejně vytkli své omyly (a pročistili tak vzduch a napomohli sběratelům orientovat se ve skutečné znalecké kvalifikaci a odpovědnosti), někdy raději píší o osvědčených strašácích, jako jsou padělané perforace a jiná už dávno omlétá témata (po pravdě řečeno v této zaobalenosti ani já tímto článkem nejsem tak úplně výjimkou). Každý z nás se ale pohybuje ve společnosti dalších sběratelů, nebojme se tedy zeptat se na jejich zkušenosti a netajme před nimi zkušenosti vlastní. I tímto způsobem si o jednotlivých znalcích a jejich výrocih můžeme vytvořit vlastní obrázek a vyvarovat se tak případných škod a zklamání.

5) Endorfin - opiodní peptidy vznikající v mozku, mimo jiné příznivě ovlivňující náladu; působí podobně jako např. morfin, ale tím, že jsou tělu vlastní, jsou nejen neškodné, ale jejich působení je naopak prospěšné.